

The reasons behind the different outcomes of power struggle in Syria after the Arab Spring: From the civil war to the fall of the Assad's regime

Seyed Amir Niakooee Corresponding Author, Associate Professor of Political Science, Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Rasht, Iran. Email: niakooee@guilan.ac.ir

Seyed Hossein Mousavi Kordmiri PhD Student in Regional Studies, Middle East Orientation, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran. Iran. Email: hossein.mousavi78s@gmail.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Civil War,
Regime Change,
Army,
Regional Actors

ABSTRACT

With the uprisings in Tunisia and its spread to Arab world, Syria underwent a wave of protests in 2011, which quickly led to a long-term civil war. Although Assad gained increasing success on the ground after 2016, the advance of the opposition and the rapid fall of the Assad regime in December 2024 surprised many researchers. This research seeks to answer the question: how can the long-term civil war in Syria and subsequently the sudden fall of the Syrian government be explained? To answer the question, Goldstone's approach is used and the factors affecting the civil war and the fall of the regime are analyzed in a comparative manner. The findings indicate that social fragmentation and the support of some social layers for the regime, the stability of the main core of the army in addition to some defections, as well as the regional and international support of both sides of the conflict played a prominent role in the continuation of the civil war. However, the regional and international supporters of the Syrian government played the most important role in preventing the fall of the regime in the midst of the civil war. On the other hand, the regressive course of support for Assad even among the minorities who were affected by corruption and economic crises, along with the severe erosion of the army and finally the change of the balance of regional and international power in favor of the opposition caused the rapid collapse of the Syrian government. The research method is explanatory and the method of data collection is a library method..

Cite this Article: Niakooee, S. A. and Mousavi Kordmiri, S. H. (2025). The reasons behind the different outcomes of power struggle in Syria after the Arab Spring: From the civil war to the fall of the Assad's regime. *International Relations Researches*, 14(4), 173-206. doi: 10.22034/irr.2025.499126.2652

© Author(s)

Publisher: Iranian Association of International Studies

DOI: 10.22034/irr.2025.499126.2652

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

چرایی نتایج متفاوت منازعه قدرت در سوریه پس از بهار عربی:

از جنگ داخلی تا سقوط حکومت بشار اسد

سید امیر نیاکویی نویسنده مسئول، دانشیار علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.
رایانامه: niakooee@guilan.ac.ir

سید حسین موسوی کردمیری دانشجوی دکتری مطالعات منطقه‌ای، گرایش خاورمیانه، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: hossein.mousavi78s@gmail.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی کلیدواژه‌ها: جنگ داخلی، تغییر رژیم، ارتش، بازیگران منطقه‌ای تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۲/۲۵	با شکل‌گیری بهار عربی در تونس و سرایت آن به جهان عرب، سوریه نیز در مارس ۲۰۱۱ دستخوش موج اعتراضاتی شد که به سرعت به جنگ داخلی طولانی مدتی منجر گشت. اگرچه اسد پس از سال ۲۰۱۶ در عرصه میدانی موفقیت‌های روزافزونی را به دست آورد، اما در اواخر دسامبر ۲۰۲۴ پیشروی معارضان و سقوط سریع حکومت اسد بسیاری از محققان را شگفت‌زده نمود. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که جنگ داخلی درازمدت در سوریه و متعاقباً سقوط ناگهانی حکومت سوریه را چگونه می‌توان تبیین کرد؟ برای پاسخ به پرسش فوق، از رویکرد گلدستون استفاده شده و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری جنگ داخلی و متعاقباً سقوط حکومت اسد مورد بررسی قرار می‌گیرند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که چندپارگی اجتماعی و حمایت برخی لایه‌های اجتماعی از حکومت اسد، پایداری هسته اصلی ارتش سوریه علی‌رغم برخی ریزش‌ها، و همچنین حمایت منطقه‌ای و بین‌المللی از دو طرف منازعه نقش پررنگی در تداوم جنگ داخلی در سوریه داشت. در این میان، حامیان منطقه‌ای و بین‌المللی حکومت سوریه که باعث پیشروی‌های چشمگیر حکومت پس از سال ۲۰۱۶ شدند، مهم‌ترین نقش را در عدم سقوط حکومت اسد در بحبوحه جنگ داخلی ایفا نمود. از سوی دیگر، سیر قهقرایی مشروعیت و حمایت از اسد حتی در میان اقلیتها که متأثر از فساد و بحرانهای اقتصادی عمیق بود، در کنار فرسایش شدید توان و انگیزه ارتش و در نهایت تغییر موازنه قدرت منطقه‌ای و بین‌المللی به ضرر حکومت سوریه، باعث فروپاشی سریع حکومت اسد شدند. روش پژوهش در این مقاله تبیینی و روش جمع‌آوری داده‌ها نیز کتابخانه‌ای است.

استناد به این مقاله: نیاکویی، سید امیر و موسوی کردمیری، سید حسین. (۱۴۰۳). چرایی نتایج متفاوت منازعه قدرت در سوریه پس از بهار عربی: از جنگ داخلی تا سقوط حکومت بشار اسد. پژوهش‌های روابط بین الملل، ۱۴(۴)، ۱۷۳-۲۰۶.

doi: 10.22034/irr.2025.499126.2652

© نویسنده(گان)

ناشر: انجمن ایرانی روابط بین الملل

با شکل‌گیری بهار عربی در تونس و سرایت آن به مصر، لیبی، یمن و بحرین، سوریه نیز در مارس ۲۰۱۱ دستخوش موج اعتراضات شد. اعتراضات در سوریه از شعارنویسی چند دانش‌آموز و برخورد خشن و دستگیری آنها در درعا آغاز شد که اعتراضاتی را برانگیخت. این اعتراضات با سرکوب خشن نیروهای امنیتی مواجه شد و چندین کشته برجای گذاشت. پس از این ماجرا تظاهراتهای دیگری در درعا، حماه، حمص و نواحی دیگر به وقوع پیوست. به مرور تظاهراتها گسترده‌تر شده و به شهرها و نواحی بیشتری از جمله حلب و دمشق تسری یافت (متقی، کوه‌خیل و موسی‌پسندی ۱۳۹۳: ۴۵-۴۱). بررسی موج اعتراضات در سوریه حاکی از این است که اعتراضات در مرحله اول مسالمت‌آمیز و پرشمار بود و صدها هزار نفر از مردم در آنها شرکت کردند. تظاهرکنندگان در ابتدا عمدتاً خواهان اصلاحات سیاسی، پایان فساد، آزادی زندانیان سیاسی و لغو قانون وضعیت اضطراری بودند (Pradhan 2017: 95). نکته پراهمیت دیگر این است که در این مرحله وجوه فرقه‌ای کم‌رنگ بوده و مردم سوریه مانند مصر و تونس از کرامت و آزادی و مخالفت با دیکتاتوری و فساد سخن می‌گفتند. اولین شعارهایی که مردم سوریه سردادند چنین بود "یک، یک، یک، مردم سوریه یکی هستند" این بدان معنا بود که مردم سوریه بدون توجه به مذهب، قومیت یا تعلق سیاسی با صدای واحدی متحد شده‌اند (Fraihat 2016:1). در این میان اما واکنش حکومت، سرکوب گسترده بود طوری که هر روز از تظاهرات، دهها کشته برجای می‌گذاشت. با این حال شاید مؤثرترین اقدام حکومت، بهره‌گیری از شکافهای اجتماعی و فرقه‌ای بود. اسد، علوی‌ها و سایر اقلیتها را متقاعد کرد که این شورش یک توطئه از سوی افراط‌گرایان سنی مذهب برای سرنگونی رژیم و سپس قتل‌عام غیرسنی‌ها است (Pollack 2019: 492).

به مرور و متأثر از برخورد سرکوبگرانه حکومت، شکافهای پیچیده فرقه‌ای و مذهبی در سوریه و ورود و مداخله بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی به منازعه سوریه، تحولات این کشور به سوی جنگ داخلی پیچیده‌ای سوق یافت. اگرچه تا سپتامبر ۲۰۱۵ حکومت اسد، گروه‌های معارضی چون ارتش آزاد سوریه، جبهه النصره و داعش در کنار دهها گروه مسلح محلی دیگر بر بخش اعظم قلمری سوریه تسلط یافتند، اما ورود پر قدرت گروههای مسلح بسیج شده توسط ایران و قدرت نیروی هوایی روسیه، موازنه قدرت را در این کشور تغییر داد و از ۲۰۱۶ به بعد پیشروی‌های چشمگیر حکومت اسد آغاز شد به گونه‌ای که

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شدن آن و عدم تحقق پیش‌بینی‌های موجود در زمینه پایان جنگ و پیروزی یکی از طرفین پرداخته است. نویسنده سه عامل مهم در درگیری‌های سوریه که در پیش‌بینی‌های اشتباه نقش داشته‌اند را مورد اشاره قرار می‌دهد که عبارتند از: نخست؛ برداشت‌های اشتباهی که به دلیل عدم وجود اطلاعات کافی باعث گمراهی طرفین از میزان دامنه جنگ و اطلاع از توانمندی یکدیگر شده است، دوم؛ تلاش‌های انجام شده برای بازسازی ساختار سازمانی ارتش آزاد سوریه که به نظر می‌رسید توانایی تبدیل شدن به یک سازمان یکپارچه را داشته و می‌تواند اهداف خود را در برابر دولت محقق ساز و سوم؛ اختلاف نظر میان حامیان خارجی و حمایت آنها از گروه‌های مختلف به گونه‌ای که هم دولت و هم شورشیان از حمایت‌های نظامی و مالی دولت‌های خارجی برخوردار بودند.

ماریان ژوبر و ساموئل ساحل‌موسی^۱ (۲۰۱۸)، در مقاله «بهار عربی به‌عنوان پس زمینه جنگ داخلی در سوریه»، پیامدهای وضعیت اجتماعی و سیاسی سوریه که در نتیجه رویدادهای بهار عربی در تونس، لیبی و مصر بود را تحلیل کردند. تمرکز آنها بر گسترش درگیری سوریه بود که با شورش آغاز و به جنگ داخلی تبدیل شد. پژوهشگران بر این باورند که ابتدا تظاهرات، دموکراسی خواهانه بود اما با برخورد سخت توسط رژیم موج اعتراضات گسترده‌تر شد و استفاده از زور توسط رژیم باعث تشدید عزم معترضان و در نهایت آغاز جنگ داخلی شد. همچنین فرقه‌گرایی و ویژگی بارز جنگ سوریه بود که هر چه دامنه جنگ گسترده‌تر می‌شد این عامل خود را بیشتر نشان می‌داد. از منظر این مقاله مداخله خارجی نقش تأثیرگذاری در جنگ داخلی سوریه ایفا کرد اما به طرز متناقضی باعث تشدید درگیری و طولانی شدن جنگ شد. ایران، عراق، حزب‌الله لبنان و روسیه اصلی‌ترین حامیان اسد بودند و در مقابل ترکیه، قطر، عربستان و آمریکا نیز از شورشیان حمایت می‌کردند.

زیسر ایال^۲ (۲۰۱۸)، در مقاله «چرا بشار اسد در جنگ پیروز شد؟»، اینگونه استدلال می‌کند که سیر وقایع سوریه در سال‌های اخیر نشان داده است بشار اسد یک حاکم مصمم است که می‌خواهد میلیون‌ها نفر از مردم خود را قربانی کند تا بقای خویش را تضمین بخشد. در این راستا آنچه که بقای اسد را ضمانت بخشید، حمایت بخش مهمی از مردم سوریه بود که به حاکم دولت سوریه وفادار بودند. وجود چنین پشتیبانی از سوی مردم، اسد را قادر ساخت تا از سال‌های طولانی جنگ جان سالم به در ببرد و

¹ Marian Zuber and Samuel Sahel Moussa

² Eyal Zisser

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

برانگیز، بلکه قابل پیش‌بینی می‌دانند. سید امیر نیاکویی (۱۳۹۹)، در کتاب «زمستان عربی و معمای دموکراسی در خاورمیانه»، به چرایی ناکامی انقلاب‌های معاصر عربی تحت عنوان «بهار عربی»^۱ و سیر قهقرای آن که می‌توان با «زمستان عربی»^۲ از آن نام برد، پرداخته است. نویسنده در فصل هفتم کتاب علل و زمینه‌های جنگ داخلی و عدم گذار دموکراتیک در سوریه را تبیین می‌کند. چندپاره بودن جامعه سوریه و درگیری میان گروه‌های اپوزیسیون با یکدیگر، عدم مصالحه نخبگان که ریشه در فرقه‌گرایی داشت، ماهیت کنش نیروهای مسلح که با شروع اعتراضات به مثابه ابزار سرکوب عمل کرده بودند و در نهایت مداخلات بازیگران خارجی که با شروع بحران سوریه، این کشور محل رقابت ژئوپلیتیکی بین بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای شده بود، اصلی‌ترین دلایل عدم گذار دموکراتیک در سوریه و پایداری رژیم به شمار می‌آمدند.

سید عبدالامیر نبوی و مریم دری (۱۳۹۶)، در مقاله «ضعف دولت-ملت در سوریه و وقوع جنگ داخلی در این کشور (۲۰۱۱-۲۰۱۶)»، به بررسی تأثیر ضعف دولت-ملت بر وقوع جنگ داخلی در سوریه پرداخته‌اند و این ضعف را عامل اصلی بحران سوریه بر می‌شمردند که ریشه بسیاری از مشکلات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی در این کشور بود. این پژوهش برخورد قهرآمیز نیروهای نظامی و امنیتی با اعتراضات مردمی در کنار دخالت تدریجی و فزاینده قدرت‌های خارجی را عواملی می‌داند که دولت را در تأمین ثبات سیاسی با تردید مواجه کرده و ناکام گذاشته بود که در چنین شرایطی مشکل قدیمی ضعف دولت-ملت که ریشه در شکل‌گیری کشور سوریه دارد اثر خود را نشان داده است.

سید امیر نیاکویی و سعید پیرمحمدی (۱۳۹۹)، در مقاله «گذار از دولت به شبه دولت در عراق و سوریه پس از بیداری اسلامی (۲۰۱۱-۲۰۱۸)»، از منظر جامعه‌شناسی به بررسی گذار عراق و سوریه از وضعیت دولتی به شبه دولتی در دوره زمانی پس از بیداری عربی پرداخته‌اند. نویسندگان با طرح این سؤال که گذار از وضعیت دولتی به شبه دولتی و فرسایش دولت در عراق و سوریه پس از بهار عربی را چگونه می‌توان تبیین کرد؟ اینگونه فرضیه خود را مطرح می‌کنند که ضعف دولت-ملت و بحران‌های مشارکت، مشروعیت و هویت در کنار نقش‌آفرینی بازیگران خارجی زمینه‌ساز ورود دولت به فاز شبه دولت در عراق و سوریه شده است. علی‌رغم پژوهش‌های بررسی شده در بالا و دیگر آثار علمی موجود، ضرورت انجام این پژوهش نخست از این جهت است که با فروپاشی و سقوط رژیم بشار اسد در دسامبر ۲۰۲۴،

^۱ Arab Spring

^۲ Arab winter

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

خودداری کنند یا آن را از استفاده حداکثری از قدرت برای دفاع از خود باز دارند. انقلاب‌ها به ندرت پیروز می‌شوند زیرا فراهم شدن این عوامل به طور همزمان، همیشه امکان‌پذیر نیست (Goldstone, 2011). پیکربندی متفاوت عوامل ذکر شده توسط گلدستون منجر به نتایج متفاوتی می‌شود. زمانی که مردم در برخی مناطق به دلیل ایدئولوژی سیاسی یا انگیزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرقه‌ای یا ترس، وفادار به رژیم هستند، و مناطق دیگر تبدیل به سنگرهای شورشیان با حمایت قوی مردم محلی می‌شوند و ارتش به دلیل شکاف‌های فرقه‌ای یا منطقه‌ای تکه تکه می‌شود به نحوی که بخشی از ارتش از رژیم حمایت می‌کنند در حالی که سایر بخش‌ها دچار تردید یا ریزش از ارتش می‌شوند، نتیجه آن شورش مسلحانه و جنگ داخلی خواهد بود. کشورهای غیرهمگن و چندپاره که در آنها شکاف‌های فرقه‌ای و قبیله‌ای تعیین‌کننده‌تر است، بیش از کشورهای همگن در معرض جنگ‌های داخلی بوده‌اند. باید توجه داشت که شورش‌های مسلحانه معمولاً با تظاهرات و ناآرامی‌های مدنی شروع شده که به سرعت به خشونت محلی و سپس نبرد تمام عیار تبدیل می‌شوند (Atkinson et al, 2011). نتیجه یک جنگ داخلی به بخشی از جمعیت و نیروهای نظامی که از هر یک از طرفین جنگ حمایت می‌کنند و اثربخشی و تأثیرگذاری آنها بستگی دارد. زمانی که وضعیت شکننده‌ای حاکم باشد و پیروزی گروه‌های مختلف بر یکدیگر دشوار باشد، نقش مداخلات خارجی تعیین‌کننده‌تر می‌شود.

آخرین نوع پیامد، سرکوب مؤثر توسط رژیم است. این نتیجه زمانی اتفاق می‌افتد که ارتش یکپارچه بوده و شدیداً از رژیم حمایت کند و توانایی بالایی در سرکوب قیام‌ها داشته باشد. برای رخداد سرکوب مؤثر، لازم است که بازیگران قدرتمند خارجی یا از دخالت پرهیز کرده و یا به نفع رژیم مداخله نکنند. با این وجود، زمانی که مشروعیت یک رژیم شکننده است و بخش بسیار گسترده‌ای از مردم بسیج می‌شوند، بقای رژیم در درازمدت دشوار خواهد بود و در صورت ادامه اعتراض‌ها و تشدید خشونت‌های انجام شده توسط رژیم، ممکن است کشورهای با نفوذ خارجی و حتی ارتش در سیاست‌های خود در قبال رژیم تجدید نظر کنند (Niakooee 2013: 422-3). البته نوع واکنش‌های بازیگران بین‌المللی همیشه یکسان نبوده و به نظر می‌رسد منافع، توانایی و محدودیت‌های کشورهای تأثیرگذار خارجی در تعیین رفتار آنها تعیین‌کننده‌تر است. به طور کلی و با بهره‌گیری از رویکرد گلدستون می‌توان استدلال نمود که سه عامل میزان فراگیری جنبشهای اعتراضی و قدرت مخالفان؛ کنش ارتش و نیروهای مسلح کشور

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بودند (Laub, 20 December 2024). هر چند سوریه آخرین کشور در میان کشورهای عربی بود که موج اعتراضات را تجربه کرد، اما پیچیدگی تحولات و تعدد بازیگران باعث شد تا طولانی‌ترین دوره درگیری بین حکومت و هم‌پیمانان آن با گروه‌های مخالف در مقایسه با دیگر کشورهای منطقه تجربه شود. در جریان این تحولات، بسیاری از تحلیل‌گران سقوط دولت اسد را پیش‌بینی کرده بودند، اما علی‌رغم اینکه تا قبل از ۲۰۱۶ دولت اسد بسیاری از مناطق تحت کنترل را از دست داده و آسیب‌های جدی فراوانی دیده بود، پس از آن توانست پیشروی‌هایی را علی‌رغم ضعف‌های گسترده خود، رقم زند. با ارائه توضیحات فوق، در بخش فعلی سعی می‌شود نقش سه عامل میزان فراگیری جنبش، کنش ارتش، و نقش عوامل بین‌المللی در جریان جنگ داخلی سوریه مورد بررسی قرار بگیرد تا جایگاه تأثیرگذار هر یک از آنها مشخص شود.

۳-۱. میزان فراگیری جنبش: چندپارگی اجتماعی و حمایت برخی لایه‌ها از حکومت اسد

از مهم‌ترین ویژگی‌های تحولات سوریه در ابتدا این بود که حکومت اسد بر خلاف مبارک و بن‌علی از پایگاه اجتماعی قابل ملاحظه‌ای برخوردار بود که در تجمعاتی که در طرفداری از اسد برگزار شده بود، نشان داده شد. در واقع بارها صدها هزار نفر از مردم سوریه به ویژه در شهرهای بزرگی مانند دمشق و حلب در حمایت از اسد و اصلاحات او راهپیمایی کرده بودند. در این بین حمایت علوی‌ها و همچنین حمایت نسبی دروزی‌ها و مسیحیان و سایر اقلیت‌هایی که در دولت سکولار اسد از حفاظت و پشتیبانی برخوردار بودند را باید مورد توجه قرار داد. ترس از شکل‌گیری بنیادگرایی سنی و نقض حقوق اقلیت‌ها، این اقشار را به حمایت از اسد ترغیب کرده بود. همچنین حمایت بخشی از سنی‌های سکولار که از یک سو منافع آنها به منافع رژیم پیوند خورده و از سوی دیگر از قدرت‌گیری سلفیون در این کشور واهمه داشتند، نیز موضوع پراهمیت دیگری است. رژیم اسد به دلیل اتخاذ مواضع مبارزه‌جویانه و سرسختانه در قبال رژیم صهیونیستی و حمایت از جریانهای مقاومت در فلسطین و لبنان تاحدودی از حمایت ملی‌گرایانه نیز بهره می‌برد (نیاکویی، ۱۳۹۱: ۱۴۸) با گسترش دامنه‌های جنبش در سوریه و سرایت آن به شهرهای مختلف، حکومت اسد سعی کرد با سرکوب گسترده از یکسو و بهره‌گیری از ساختار فرقه‌ای جامعه و دامن زدن به شکافها، به مدیریت اوضاع پردازد. برخورد خشن و سرکوب‌گرانه از سوی رژیم باعث شد که برخی از معترضان سلاح بدست گرفته و با حکومت درگیر شوند. با افزایش خشونت‌آمیز

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

حرفه‌ای و گروه افسران، تعداد علوی‌ها بسیار بیشتر بود. تخمین زده می‌شد که ۷۰ درصد سربازان حرفه‌ای و ۸۰ الی ۹۰ درصد افسران از علوی‌ها بودند. از سویی دیگر، ارتش سوریه در دوران اسد کاملاً در زمره ارتشهای غیرنهادمند تقسیم‌بندی می‌شود. ارتش نهادمند، غیرسیاسی بوده، از فساد دور است و کارکرد خود که دفاع از مرزها است را انجام می‌دهد. در این ارتشها، استخدام و ارتقا براسا شایستگی حرفه‌ای می‌باشد. در مقابل در ارتشهای غیرنهادمند، ارتش سیاسی بوده و ابزار سرکوب است. همچنین استخدام و ارتقا مبتنی بر وفاداری و پیوندهای قومی و خونی یا ایدئولوژیک با نظام حاکم است و نه شایستگی حرفه‌ای. گفته می‌شود که ارتشهای نهادمندی که ارتباط قوی با جامعه دارند، در واکنش به جنبشهای اعتراضی دست به سرکوب نزده و بی‌طرفی یا همراهی با مردم را انتخاب می‌کنند. (Lutterbeck: 2011) در مواردی که ارتش ارتباطی با جامعه ندارد (ارتش مزدور و یا استخدام ارتش از قبایل یا گروههای خاص) و نهادمندی ارتش نیز پایین است، ارتش به عامل سرکوب تبدیل شده و در مقابل جنبشها یا قیامها مقاومت می‌کند.

بررسی ارتش سوریه از یک سو حاکی از وجود ارتباط با جامعه است که متأثر از نظام وظیفه اجباری است. این عامل، تبیین‌کننده جدایی‌های قابل توجه از ارتش سوریه به ویژه در نواحی سنی‌نشین است که به طور سنتی با حکومت خاندان اسد چالش داشتند. این جریان‌ها متعاقباً ارتش آزاد سوریه را شکل دادند. از طرفی دیگر، نهادمندی پایین ارتش حاکی از آن است که در میان فرماندهان و رده‌های بالای ارتش، علوی‌ها و خاندان اسد و یا افرادی که ارتباطات دوستانه و فامیلی با طبقه حاکم داشتند، اکثریت مطلق را در دست داشتند که این عامل نیز حفظ و وفاداری هسته اصلی ارتش را تبیین می‌کند اگرچه برخی ریزشها در سطوح بالای ارتش نیز رخ دادند. در واقع، انسجام و انگیزه نیروهای نظامی و امنیتی سوریه به‌ویژه افسران ارشدی که بیشترشان از اقلیتهای علوی سوریه بوده و تغییر رژیم را یک تهدید وجودی برای خود تلقی می‌کردند (Grewal, 9 December 2024)، بخشی از دلیل بقای اسد در سال ۲۰۱۱ بود. در سوریه تجانس و انسجام اجتماعی پایین بود و ارتش این کشور پیوندهای ارگانیکی با رژیم اسد داشت و منافع فراوانی را از این پیوند به دست آورده بود. برای نظامی‌های علوی که ستون فقرات رژیم اسد و دستگاه نظامی اطلاعاتی این کشور را در دست داشت، هر گونه تغییر سیاسی می‌توانست موقعیت و جایگاه آنها را متزلزل کند. (نیاکویی، ۱۳۹۱: ۱۴۷) همچنین حکومت در سالهای

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تثبیت کردند. داعش در رقه مرکز خلافت اسلامی را تشکیل داده بود و افراد نیز مناطق قابل توجهی را در کنترل داشتند؛ حمص، درعا، حلب، ادلب، حماه و بسیاری مناطق دیگر کاملاً از کنترل حکومت اسد خارج شده بودند (خبرگزاری جمهوری، ۴ اردیبهشت ۱۳۹۸).

در این دوره جمهوری اسلامی ایران به عنوان اصلی ترین همپیمان سوریه حمایت همه جانبه خود را از دولت اسد اعلام کرد و با ارسال تسلیحات نظامی، کمک های مالی و اعزام نظامیانی که از شاخه فرامرزی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تحت عنوان نیروی قدس فرستاده بود، هم در عرصه و میدان جنگ و هم آموزش های تخصصی و پیشرفته ای که برای ارتش و سربازان سوری در پیش گرفته بودند، تأثیر گسترده ای به نفع دولت سوریه داشت. در کنار نیروهایی که از ایران به سوریه اعزام شده بودند، ایران توانست با تشکیل بسیج گسترده در سوریه و همچنین نیروهای فرامرزی که از شیعیان منطقه از جمله حشد الشعبی عراق، فاطمیون افغانستان، زینیون پاکستان و به خصوص حزب الله لبنان تشکیل دهد، بخش زیادی از جبهه مقدماتی جنگ در سوریه را تکمیل کند. با وجود آنکه حضور حزب الله لبنان از همان اوایل جنگ سوریه قابل مشاهده بود، اما تغییر چشمگیر نقش آن را می توان از اوایل بهار ۲۰۱۳ دید. سید حسن نصرالله در ماه آوریل ۲۰۱۳ طی سفری که به تهران داشت با مقامات اسد ایران از جمله رهبر انقلاب، و فرمانده نیروی قدس سردار سلیمانی دیدار کرد که به نظر در رابطه با مسائل سوریه بوده باشد.

منافع سیاسی حزب الله عمیقاً با منافع ایران و رژیم اسد مرتبط بود. ثبات رژیم سوریه و شکست هر یک از اجزای مخالفان مسلح سوریه اولویت تهران و حزب الله بود. از این جهت حزب الله از دمشق از لحاظ نظامی، فنی، لجستیکی علیه گروه های مخالف مسلح سوریه حمایت کرد. حزب الله به آموزش شبه نظامیانی که برای رژیم سوریه می جنگیدند و به ویژه کمیته های مردمی که متشکل از افراد، جوامع مذهبی مختلف از جمله علوی ها، سنی ها، دورزی ها و مسیحیان بودند، کمک می کرد. دیگر شبه نظامیان مانند گروه قوات الرضا که عمدتاً از شیعیان سوری تشکیل شده بودند، پیوندهای مستقیمی با حزب الله داشتند. شبه نظامیانی که با حمایت ایران و خود حزب الله لبنان تشکیل شده بودند، از جمله «حزب الله فی سوریه». توانسته بود با حمایت ایران ۱۰۰۰۰ تا ۲۰۰۰۰ شبه نظامی در سوریه را آموزش دهد و تجهیزات نظامی ارائه کند. همچنین حزب الله اردوگاه های آموزشی در نزدیکی شهر بعلبک در دره بقاع در نزدیکی مرز

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

غیرنظامی در سوریه کشته شدند و ۲۰ هزار غیرنظامی دیگر در حملات هوایی یکسال روسیه زخمی شده بودند. هر چند دمتری پسکوف، سخنگوی کرملین به خبرنگاران گفت که اطلاعات سازمانی مستقر در بریتانیا در مورد آنچه در سوریه روی می‌دهد را مورد اعتماد نمی‌داند (Aljazeera, 30 september 2016). در مجموع، تلاش روسیه و سوریه برای فتح ادلب باعث آوارگی صدها هزار نفر و همچنین گسترش تنش بین سوریه و ترکیه و زد و خورد نظامی این دو کشور شده بود. به هر حال جنبش اعتراضی مردم سوریه که در ابتدا مانند تونس و مصر مسالمت‌آمیز آغاز شده بود، پس از جنگ داخلی طولانی مدتی که صدها هزار کشته و میلیون‌ها آواره برجای گذارد و زیرساختهای کشور را به نابودی کشاند، عملاً ناکام ماند و حکومت سوریه با همراهی و نقش تأثیرگذار حامیان خارجی موفق به سرکوب شورشیان شده بود.

به طور کلی زمینه جنگ داخلی در سوریه را با توجه به چندپارگی‌های اجتماعی و فرقه‌ای در این کشور می‌توان تبیین کرد. در واقع جامعه سوریه براساس شکافهای فرقه‌ای و مذهبی، چندپاره بوده و مدعیان مختلف قدرت، از حمایت‌های اجتماعی مختلفی برخوردار بودند. در ارتش سوریه نیز اگرچه جدایی‌های قابل توجهی رخ داد که منجر به شکل‌گیری ارتش آزاد سوریه شد اما هسته اصلی ارتش حفظ شد و این سازمان کاملاً فروپاشید. کنش ارتش سوریه را نیز با توجه به دو عامل میزان ارتباط ارتش با جامعه و نهادمندی پایین می‌توان تبیین کرد. در نهایت، اسد از حمایت تعیین کننده بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی مهمی (روسیه، ایران و حزب الله لبنان و سایر گروه‌های بسیج شده شیعی) برخوردار بود که به ویژه در سالهای پس از ۲۰۱۶ توانستند موازنه قوا در داخل کشور را به نفع او تغییر دهند.

۴. زمینه‌های ناگهانی سقوط رژیم اسد

علی‌رغم اینکه رژیم اسد توانسته بود با نقش‌آفرینی و حمایت اقلیت‌های داخلی، حمایت ارتش و سرکوب گسترده مخالفان و نقش تأثیرگذار و حمایت همه جانبه بین‌المللی، مخالفان را شکست دهد، اما موج نارضایتی همچنان وجود داشت و بخش‌های قابل توجهی از سوریه تنها در ظاهر در کنترل دولت دمشق بود. در طول چندین سال جنگ داخلی، ویرانی‌های گسترده‌ای در زمینه‌های مختلف زیرساخت، منابع ضروری، تسلیحات، سوخت، آب، بهداشت و بسیاری دیگر از حوزه‌ها به وجود آمده بود و کمبودهای شدیدی در همه زمینه‌ها وجود داشت. بخش قابل توجهی از مردم در اثر تخریب منازل

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مشکلات و رنج‌های اقتصادی معترض بوده و انتقاد داشتند. از این جهت همانطور که مشخص است، بر خلاف موج اعتراضات دوره قبلی که بخشی از پایگاه اجتماعی اسد همچنان برقرار بود و تجمعاتی نیز به طرفداری او برگزار می‌شد، در این دوره او پایگاه اجتماعی خود را از دست داده و بسیار منفور شده بود. تا جایی که هیچ حرکت مؤثری از سوی جامعه برای مقابله با گروه‌های مخالف در طول دو هفته منتهی به سقوط، در حمایت از اسد و رژیم آن شکل نگرفت.

بسیاری از سوری‌ها بر این باور بودند که برای چندین نسل، متولی سرنوشت خود نبودند. در دوران حکومت خاندان اسد و اطرافیان آنها، همه چیز به غارت نخبگان سیاسی حاکم می‌رفت. هر چند از زمان مرگ حافظ اسد و روی کار آمدن بشار، وی وعده اصلاحات داده بود که برخی از مردم حتی تا سال ۲۰۱۱ نیز امیدوار به اصلاحات بودند اما زمانی که اعتراضات با سخت‌ترین واکنش از سوی حکومت مواجه شد، هر کس که مخالف رئیس، خانواده یا نزدیکان و معاونانش بود، به راحتی حذف می‌شد (Bowen, 9 December 2024). کمتر از دو سال پس از دور اول شورش‌ها در سوریه، فرصت‌های جدیدی برای انباشت سرمایه و صورت‌بندی مجدد طبقاتی شامل نفت، قاچاق، تجارت آثار باستانی، تجهیزات نظامی و سایر کالاها، مالیات‌های منحصر به فرد و باجگیری پدید آمد که قدرت بازیگران کسب و کارهای جدید شامل جنگ‌سالاران در مناطق تحت کنترل شورشیان و طرفهای تجاری مختلف در قلمروهای تحت کنترل رژیم و کردها را افزایش داد (اجل، حداد و ابوالمعد، ۱۴۰۱: ۴۲-۴۱). دولت برای جبران بحران اقتصادی که نتیجه جنگ داخلی و تحریم‌های بین‌المللی بود، به تولید و قاچاق ماده مخدر کاپتاگون روی آورده بود. تا جایی که ارزش مالی آن در سال ۲۰۲۱ حدود ۵.۷ میلیارد دلار تخمین زده شد که چندین برابر بیشتر از صادرات قانونی سوریه است که ارزش آن تنها ۸۶۰ میلیون دلار در سال ۲۰۲۰ بوده است. در این دوره کاپتاگون ارزشمندترین کالای صادراتی سوریه شد و میلیاردها دلار سود برای شبکه‌ها و افراد همسو با رژیم در رهبری دستگاه‌های امنیتی، بخش تجاری و نخبگان حاکم در سوریه یا حتی اعضای خانواده اسد فراهم کرده بود. ماهر اسد برادر بشار و فرمانده لشکر چهارم، یکی از بازیگران کلیدی شناخته شده‌ای بود که با حفاظت از محموله‌ها در لاذقیه سود می‌برد (Vorobyov, 18 December 2024). از ۲۰ آگوست ۲۰۲۳ اعتراضات علیه رژیم اسد در استان سویدا که بیشترین میزان اقلیت دروزی‌ها در آن هستند، آغاز شد. این اعتراضات خواستار تغییر رژیم سوریه

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کهنه، جمع‌آوری و سوزاندن مقوا و پلاستیک خود را گرم کنند و غذا بپزند. هر چند اشتیاق این دودهای سمی باعث ایجاد مشکلات سلامتی حتی در کوتاه مدت می‌شد. مراقبت‌های پزشکی نیز بسیار غیرقابل دسترس است چرا که در طول دوازده سال جنگ داخلی، سیستم بهداشت و درمان کشور تا حدود زیادی نابود شده بود. (Syria Justice And Accountability Centre, February 2023).

از سال ۲۰۱۱، تولید ناخالص داخلی سوریه به میزان ۸۷ درصد کاهش یافته است، پول این کشور بیش از ۹۹ درصد ارزش خود را از دست داد و تورم کالاهای مصرفی اساسی بیش از ۳۰۰ درصد افزایش داشته است. وخامت شرایط اقتصادی و اجتماعی در سوریه با تحریم‌های شدیدتر، افزوده شده است. بسیاری از مشاغل مجبور به تعطیلی شدند که در چنین شرایطی، کار غیرقانونی و زنجیره تأمین مخفی ظاهر شد و فساد عمیقاً در سازمان‌های عمومی ریشه دوانیده بود (Wafai, 13 December 2024). کاهش ارزش پول سوریه به طور مداوم ارزش واقعی حقوق در بخش دولتی که ستون فقرات بازار کار در سوریه بود را کاهش داده بود. در نوامبر ۲۰۱۹ دولت سوریه دستمزدها را به میزان ۲۰۰۰۰ پوند برای بخش دولتی افزایش داده بود که پایستریترین مقیاس حقوق به ۴۷۶۷۵ پوند رسیده بود. در حالی که در مجموع ارزش پوند کاهش پیدا کرده بود به این معنی که حقوق‌هایی که ارزشی برابر با ۵۲ دلار داشتند در این دوره به ۲۲ دلار در ماه رسیده بودند (Coar Global, 30 September 2020). حسین عرنوس، نخست وزیر وقت سوریه از سپتامبر ۲۰۲۰ تا سپتامبر ۲۰۲۴، در هفتمین اجلاس اتحادیه اصناف اعلام کرد قادر به یافتن هیچ راه حلی برای رسیدگی به دستمزد پایین کارمندان در مؤسسات و ادارات این رژیم نیستند. در چنین شرایطی مناطق تحت کنترل رژیم اسد شاهد استعفای صدها نفر از کارمندان این رژیم به دلیل پایین بودن دستمزدها بودند (Levant24, 8 September 2022).

هر چند قبل از انقلاب سوریه، کار دولتی به عنوان گزینه مطلوب برای دستیابی به امنیت شغلی تلقی می‌شد، اما در اواخر عمر دولت، کاهش شدید ارزش پوند و استاندارد پایین زندگی کارکنان بخش دولتی، شغل بلند مدت دولتی را بیشتر به یک دام تبدیل کرده به طوری که قراردادهای کوتاه مدت سالیانه برای کارکنان گزینه بهتری بود. معلمی با نام ابومحمد در سال ۲۰۲۱ پس از ۱۶ سال تدریس در مدرسه دولتی در شهر درعا از کار خود بیرون آمد. او گفت حقوقش ۱۳۰۰۰۰ پوند سوریه بود که در آن زمان ارزشی حدود ۳۵ دلار داشت که برای پول سیگارش نیز کافی نبود (Nofal, 21 May 2024). البته لازم به ذکر

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

حکومت اسد داشته است، وی شرایط وخیم، بحرانی اقتصادی و فساد ساختاری را اصلی‌ترین دلایل سقوط رژیم عنوان کرد. وی از شرایط بحرانی اقتصادی گفت که حقوق او در منصب نخست‌وزیری نزدیک به دو میلیون لیره سوری برابر با ۱۴۰ دلار و حقوق وزرا نیز یک میلیون لیره معادل ۷۰ دلار بود. حقوق کارمندان و سربازان نیز به ترتیب ۲۰ دلار و ۱۷.۵ دلار بوده است. در بخش بعدی مصاحبه عنوان کرد که در زمان سقوط اسد تنها چیزی حدود ۱۰۰ میلیون دلار در بانک مرکزی ذخیره باقی مانده بود که آن هم نه دلار بلکه لیره سوری بود. در رابطه با تولید برق نیز گفت کاهش تولید از ۸۰۰۰ مگاوات قبل از جنگ به ۱۰۰۰ مگاوات در دوره اخیر رسیده بود که سوریه با کمبود ۷۰۰۰ مگاواتی مواجه است (احمد، ۲۴ دسامبر ۲۰۲۴). با وجود آنکه سوریه بزرگترین تولیدکننده انرژی در میان همسایگان شرقی خود، لبنان، ترکیه اردن و فلسطین بود، در سال ۲۰۱۰ مجله نفت و گاز، ذخایر گاز سوریه را ۸.۵ تریلیون فوت مکعب و ذخایز نفت خام را ۲.۵ میلیارد بشکه تخمین زدند. به گفته منابع دولتی سوریه دارای منابع نفت شیل است و ذخایر آن از اواخر سال ۲۰۱۰ حدود ۵۰ میلیارد تن برآورد شده بود. با این حال سرمایه‌گذاری نفت شیل با وقوع جنگ داخلی در سال ۲۰۱۱ به تعویق افتاد. بین سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۱۰ نفت سوریه به طور متوسط ۴۰۰ هزار بشکه در روز بود اما با شروع اعتراضات، انرژی سوریه به شدت تحت تأثیر قرار گرفت و آسیب به زیرساخت‌ها تأثیر منفی بر تولید، درآمد و مصرف داخلی گذاشت. همچنین دسترسی به برق یکی از ده نیاز اولویت‌دار گزارش شده توسط سوری‌های آسیب‌پذیر در ارزیابی نیازهای چندبخشی سازمان ملل در سه سال گذشته گزارش شد. در سال ۲۰۲۱ دسترسی به برق به سومین اولویت در میان خانوارهای مورد بررسی رسیده بود (Fuad Alhaj et al, 2023: 1-2).

جنگ داخلی طولانی مدت زیرساخت‌های سوریه از جمله نیروگاه‌های و خطوط لوله انرژی را تحت تأثیر قرار داد و منجر به قطع برق تا ۲۰ ساعت در طول شبانه روز می‌شد. از زمان جنگ داخلی منابع نفت و گاز در شمال کشور در کنترل دولت نبود و تحریم‌های اعمال شده نیز مانع از واردات آزاد منابع می‌شد. برآورد حدودی زبانی که از بخش انرژی به اقتصاد سوریه از زمان جنگ داخلی وارد شده است احتمالاً عدد بسیار هنگفتی باشد. عدم پایداری صنعت برق بخش زیادی از کسب و کارهای اینترنتی و دانشجویان را برای دسترسی بهتر به برق، اینترنت و گرما، به کافه‌های در سطح شهر کشانده بود که از موتورهای سیار برق استفاده می‌کردند. تا حدودی چنین اقدامی در طول چند سال گذشته به یک سبک زندگی تبدیل شده است. در مجموع اینکه اگر چه سقوط رژیم اسد برای بسیاری امری سریع بود که موجب شگفتی شد، اما با درک حداقل تحولات داخلی سوریه نیز امری دور از انتظار نمی‌توانست باشد.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

همزمان با پیشروی مخالفان، سربازان و افسران پلیس پست‌های خود را رها کرده، سلاح خود را تحویل می‌دادند و قبل از رسیدن مخالفان، فرار می‌کردند. از نظر نظامی نیز رژیم اسد در طول این سال‌ها به شدت ضعیف شده بود (Aljazeera Staff, 8 December 2024).

دیوید ریگوله رز^۱، کارشناس امور سوریه در مؤسسه فرانسوی امور بین‌الملل و استراتژیک در مصاحبه با خبرگزاری فرانسه گفت؛ از سال ۲۰۱۱ ارتش سوریه از نظر نیروی انسانی، تجهیزات و روحیه با فرسایش شدیدی مواجه شد که طبق گزارش‌ها، سربازانی که دستمزد کمتری دریافت می‌کردند، منابع عمومی را برای گذران زندگی و زنده ماندن غارت می‌کردند و بسیاری از مردان جوان نیز از خدمت سربازی امتناع کرده یا از آن فرار می‌کردند. آخرین چهارشنبه قبل از سقوط رژیم، اسد در تلاشی ناکام برای تقویت ارتش در حال فروپاشی خود، دستور افزایش ۵۰ درصدی حقوق سربازان حرفه‌ای را صادر کرد اما با فروپاشی اقتصاد سوریه، حقوق سربازان تقریباً بی‌ارزش بود و این حرکت تأثیر چندانی در بقای رژیم نداشت (France 24, 8 Desember 2024). از دست دادن روحیه نظامیان باعث شده بود که آنها دیگر حاضر به نشان دادن مقاومت نمادین از خود نباشند. همچنین اتکای رژیم به حمایت خارجی مشروعیت آن را بیش از پیش از بین برده بود و دولت را به‌عنوان دست‌نشانده قدرت‌های خارجی تلقی می‌کرد. تا جایی که نظامیان خود را شهروندان و نظامی‌های درجه دو به شمار می‌آوردند که می‌بایست دستور فرماندهان خارجی که با اجازه اسد در سوریه حضور داشتند را به اجرا در می‌آوردند. همچنین فقدان عزم اسد و شوکه شدن از حرکت شورشیان نیز عامل دیگر است.

ارتش سوریه با از دست دادن بیش از ۱۰۰ هزار سرباز از سال ۲۰۱۱ به دلیل تلفات مداوم جنگی، فرار از خدمت، مشکلات روحی شدید و کمبود منابع، و همچنین با حملات مداوم اسرائیل به پایگاه‌هایش بیش از اندازه تضعیف شده بود در حالی که گروه‌های شورشی در چند سال گذشته به طور مؤثر آموزش داده شده، سربازی‌گیری کرده و بسیار آماده بودند (Siyeche & Hadj-Cherif, 12 December 2024). ناظران در سوریه می‌گفتند شرایط وخیم اجتماعی و اقتصادی باعث شد تا سربازان در جنگ کنونی روحیه ضعیفی داشته باشند. صدها هزار مرد در سن جنگ برای اجتناب از سربازی به خارج از کشور گریخته بودند. چند روز پیش از فروپاشی رژیم، گروه‌های مخالف از اعضای اقلیت علوی خواستند از

¹ David Rigoulet-Roze

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

متحدان سوریه، برای پیشروی به سمت مواضع دولت استفاده کنند (Kent, Tanno and Edwards, 5 Desember 2024). در این رابطه بنیامین نتانیاهو، نخست وزیر رژیم اسرائیل، سقوط حکومت اسد را نتیجه مستقیم ضرباتی که به ایران و حزب الله، حامیان اصلی اسد توسط اسرائیل وارد شد می داند و جو بایدن، رئیس جمهور آمریکا نیز مدعی شد که ایالات متحده و متحدانش، حامیان سوریه را تضعیف کردند. وی با بیان اینکه برای اولین بار متحدان اسد دیگر نمی توانند از سیطره او بر قدرت دفاع کنند، افزود: «رویکرد ما توازن قدرت در خاورمیانه را تغییر داده است» (France24, 8 Desember 2024).

در طول جنگ داخلی سوریه، روسیه نیز یکی از وفادارترین حامیان خارجی اسد بود و نیروهای خود را برای پشتیبانی از نیروهای اسد و جت هایی برای بمباران دشمنانش می فرستاد (New York Times, 18 December 2024). با کمک ایران و روسیه، رژیم سرزمین های از دست رفته پس از شروع درگیری در ۲۰۱۱ را پس گرفت و مداخله روسیه با نیروی هوایی در سال ۲۰۱۵ جریان جنگ را به نفع اسد تغییر داد. با این حال حمله ماه گذشته شورشیان در حالی انجام شد که روسیه همچنان درگیر جنگ خود در اوکراین است و حملات هوایی آن این بار نتوانست شورشیان تحت رهبری اسلام گرایان تحریر شام را که سراسر کشور را در نورددیده بودند، مهار کند (France 24, 8 Desember 2024). رها کردن رژیم اسد توسط روسیه برای تخصیص منابع بیشتر برای نبرد با اوکراین به وضوح نشان می دهد که پوتین آماده است همه چیز را برای پیروزی کامل در جنگ اوکراین فدا کند. هر چند پوتین سعی می کند رویکرد واقع گرایانه داشته باشد، اما تقریباً همه الزامات سیاست خارجی را به مسئله اوکراین معطوف کرده است. اما جدای از هزینه هایی که روسیه در طول این چند سال در سوریه بر جای گذاشته است، عدم حمایت پوتین از اسد که در نهایت منجر به سقوط رژیم شد، حاکمانی که امیدوار به کمک روسیه هستند را با شک و تردید مواجه خواهد ساخت.

با گسترش پیشروی شورشیان، روسیه در ۶ دسامبر، سربازان و دیپلمات های خود را فراخواند و شروع به عقب نشینی از پایگاه های خود کرد. نیروهای دموکراتیک سوریه که تحت تسلط کردها هستند و شورای نظارتی تحت رهبری اعراب، با نیروهای رژیم برای تصرف مناطق تحت کنترل رژیم در دیرالزور و مهم تر از همه گذرگاه ابوکمال با عراق به توافق رسیده بودند و مسیر دسترسی خطوط تدارکاتی ایران از طریق عراق به سوریه را قطع کردند (Hall and Hiltermann, 9 December 2024). البته طی

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

خطرناک باشد و این امکان وجود دارد که هر یک از بازیگران فوق به فراخور توان و اهداف خود برای تضعیف نقش ترکیه اقداماتی را انجام دهند.

بعجز ترکیه، اسرائیل و ایالات متحده نیز در تضعیف حکومت اسد نقش داشتند. حملات مکرر اسرائیل به سوریه در طی سالهای قبل عملاً هیمنه ارتش این کشور را متلاشی نمود و ضرباتی را به زیرساختهای نظامی این کشور وارد کرد. همچنین تضعیف شدید حزب الله لبنان توسط اسرائیل، عملاً امکان کنشگری این بازیگر در سوریه را منتفی نمود. این در حالی است که حزب الله لبنان در سالهای جنگ داخلی، نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت حکومت اسد ایفا کرده بود. همچنین بنا به نقل قول رهبر جمهوری اسلامی ایران، هنگامی که ایران قصد کنشگری در سوریه را داشت، آسمان و زمین توسط اسرائیل و آمریکا بسته شده و امکان کنشگری ایران را سلب نمودند. گذشته از این، به نظر می‌رسد حضور نیروهای اطلاعاتی و امنیتی اوکراین نیز در این تحولات جهت تضعیف جایگاه جهانی روسیه بی تأثیر نبوده است. رئیس سازمان اطلاعات نظامی اوکراین، بودانوف^۱ گفته که نیروهای اوکراین برای حمله به نیروهای روسیه در هر نقطه جهان حضور خواهند یافت. همچنین نیروهای اوکراینی به شورشیان سوریه کمک می‌کردند تا خودشان هواپیماهای بدون سرنشین بسازند (The New Arab, 4 Desember 2024). طی گزارشی در ۱۰ دسامبر از ایگناتیوس^۲ به‌عنوان ستون نویس واشنگتن پست حدود چهار تا پنج هفته پیش از گزارش فوق، اطلاعات اوکراین تقریباً ۲۰ اپراتور پهباد مجرب و ۱۵۰ هواپیمای بدون سرنشین را در مقر شورشیان استان ادلب سوریه مستقر کرد. هدف این اقدام، حمایت از گروه تحریرالشام بود تا دولت اسد را که هم‌پیمان روسیه است، با چالش و در نهایت سرنگونی مواجه سازد (The New Voice of Ukraine, 11 December 2024). از این جهت بر خلاف جنگ داخلی که حضور نیروهای خارجی منطقه‌ای و بین‌المللی در حمایت از دولت سوریه باعث حفظ و بقای دولت در این کشور شده بود، در این دوره که تحولات با سرعت بالایی صورت گرفت، در کنار عوامل پیشین که مفصلاً به آنها پرداخته شد، نقش عوامل بین‌المللی نیز به ضرر رژیم سوریه تمام شد و نتوانست در بقای آن مؤثر باشد. تا جایی که در کنار عدم همراهی حامیان سابق اسد که به دلایل متعدد نسبت به دوران جنگ داخلی از قدرت

¹ Karylo Budanov

² David Ignatius

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جنگ داخلی از رژیم حمایت کرده بودند، در این دوره قبل از اینکه شورشیان به مناطق مختلف برسند، سلاح‌های خود را به زمین گذاشته، لباس‌های نظامی را از تن خارج کرده و فرار می‌کردند. بی‌روحی سربازان متأثر از تداوم شرایط جنگی و کاهش ارزش حقوق دریافتی؛ عدم انسجام واحدهای نظامی؛ ضعف رهبری و ساختار فرماندهی متأثر از فساد، ناکارآمدی و خویشاوندسالاری؛ محدودیت منابع شامل مهمات و تسلیحات و سوخت؛ تاکتیک‌های موفق گروه‌های شورشی در انجام حملات سریع و بهره‌گیری از پهبادهای؛ شکل‌گیری نارضایتی و احساس زبونی ارتشیان در مقابل نظامیان خارجی در سوریه همگی بر فروپاشی سریع ارتش اسد تأثیر گذارد. باید توجه داشت که اوضاع بد اقتصادی باعث شده بود که بسیاری از نیروها به دلیل کافی نبودن حقوق، یا استعفا داده و یا از راه‌های غیرقانونی از جمله قاچاق و اقتصاد جنگی جبران مافات می‌کردند.

عدم حمایت از رژیم از سوی عوامل خارجی نیز بسیار شایان توجه است. روسیه، ایران و حزب الله لبنان هیچ کدام قادر به کنشگری به مانند سالهای پیش نبودند. برای روسیه درگیر جنگ فرسایشی در اوکراین، اختصاص منابع برای حکومتی ضعیف و رو به زوال و متعاقباً گسترش تنش با ترکیه چندان منطقی به نظر نمی‌رسید. حزب الله لبنان نیز که ضربات سنگینی را از اسرائیل دریافت کرده و در داخل لبنان نیز وضعیت شکننده‌ای دارد، چندان امکان نقش‌آفرینی در سوریه را نداشت. مسئولان جمهوری اسلامی ایران نیز اذعان نمودند که با توجه به کنترل آمریکا و اسرائیل بر زمین و آسمان سوریه، امکان مداخله نداشتند. در رابطه با قدرت منطقه‌ای ایران باید گفت که متعاقب جنگ غزه و اسرائیل که دامنه آن به جنگ تمام عیار اسرائیل و حزب الله لبنان کشانده شد، قدرت ایران و گروه‌های منطقه‌ای آن کاهش چشمگیری پیدا نمود. از سوی دیگر، گروه‌های مسلح معارض از حمایت بالایی سیاسی، اطلاعاتی، تسلیحاتی و اقتصادی ترکیه سود می‌بردند. در واقع در دسامبر ۲۰۲۴ موازنه قدرت منطقه‌ای به ضرر حکومت اسد و به نفع معارضان تغییر کرده بود. این عامل در کنار نارضایتی‌های عمیق مردمی و سیر قهقراپی مشروعیت و حمایت از اسد حتی در میان حامیان پیشین و بی‌انگیزگی و فرسایش شدید ارتش، سقوط ناگهانی حکومت اسد در آخرین ماه سال ۲۰۲۴ را رقم زد.

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Bonnn, Jrmny (9 ccc mnbr 2024), hhhken by sss dd's suddnn flll, yyraa fcscs scccccc turning point, BBC, <https://www.bbc.com/news/articles/cp8n20z080ko>

Coar Global (30 September 2020), The Syrian economy at war: Armed group mobilization as livelihood and protection strategy, <https://www.coar-global.org/2020/09/30/the-economy-of-war-in-syria-armed-group-mobilization-as-livelihood-and-protection-strategy/>

hhh rr, Jospfh (26 pppmmbr 2017), The Consqunnees of zzz bohhlfs mtttrry nrrrvnntom in Syria on the Lebanese Shia population and Relations with Israel, <https://www.frstrategie.org/en/programs/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/consequences-hezbollahs-military-intervention-syria-lebanese-shia-population-and-relations-israel-2017>

Flihan, Rima (5 September 2023), The uprising in Sweida will continue until the regime changes in Syria, Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/sweida-syria-regime-change-assad/>

Fraihat, Ibrahim (2016), Unfinished Revolutions: Yemen, Libya and Tunisia after the Arab spring, Yale University Perss. <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300220957/unfinished-revolutions/>

France 24 (8 December 2024), Why the Assad regime collapsed in Syria -and Why so fast, <https://www.france24.com/en/middle-east/20241208-why-the-assad-regime-collapsed-in-syria-and-why-so-fast>

Fuad Alhaj, Omar. Ibrahim, Mahmoud. Karla G, Cedano (2023), Energy Poverty in the face of armed conflict: The challenge of appropriate assessment in wartime Syria, Energy Research & Social Science, v95, January, <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102910>
Goldstone, Jck. .. (2011), 'nn drrsnndng hle Rvvouoons of 2011', Foreign Affairs, May/June, www.foreignaffair.com/articles/67694/Jack-a-goldston/understanding-the-revolution-2011

rr aaa l, hhrnn (9 mmmmmr 2024), Why sss dd's rrmmy oopppdd-and what it may mean for yyr''s fuur.. <https://www.brookings.edu/articles/the-assad-regime-falls-what-happens-now/>

jjj uummmiii nnd zzz brrr, uu smm(21 uu gust 2023), kkkkk, prottt s nnyr''s dddddd enter second day, Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/21/strike-protests-in-syrias-sweida-enter-second-day>

Hall, Natasha and Hiltermann, Joost R (9 December 2024), The Day After Assad, Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/syria/day-after-bashar-al-assad-russia-iran>.

Jones, Seth G (20 June 2018), The Escalating Conflict With Hezbollah in Syria, Center for Strategic International Studies, <https://www.csis.org/analysis/escalating-conflict-hezbollah-syria>

Kent, Lauren; Tanno, Sophin and Edwards, Christian (5 December 2024), Wh''s hpppnng in Syria? A simple guide, CNN, <https://www.cnn.com/2024/11/30/middleeast/syrian-civil-war-reignited-explainer-intl/index.html>

Luub, Zchrry (20 ccc mnbr 2024), yyr''s Cvdl rrr : The nnnnnn InTo oo rror, <https://www.cfr.org/article/syrias-civil-war>

Levant24 (8 September 2022), Assad Regime Unable to find Solution to Low Salaries, <https://levant24.com/news/2022/09/assad-regime-unable-to-find-solution-to-low-salaries/>

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

The New Arab (4 December 2024), Ukraian intelligence coordinating with Syrian rebels against mutual enemy, says opposition figure, <https://www.newarab.com/news/ukraine-intelligence-may-be-coordinating-syrian-rebels>

The New Voice of Ukrain (11 December 2024), Ukrainian drone operators aid Syrian rebels in toppling Assad regime, <https://english.nv.ua/nation/how-ukraine-helped-humiliate-russia-in-syria-wp-report-50473405.html>

The New York Times (18 December 2024), The Fall of in Saria: How It Happened and What comes Next, <https://www.nytimes.com/article/syria-civil-war-rebels.html>

Vorobyov, Niko (18 December 2024), What Will happen to Al-Assads Catagon empire now?, Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/features/2024/12/18/what-will-happen-to-al-assads-captagon-empire-now>

Wffii, ssss nn (13 ccc mnbr 2024),. The rodd bckc ooaa muuuu: yyr''s nwwrulers face challenges in de-weaponizing supply chains, thr Conversation, <https://theconversation.com/the-road-back-to-damascus-syrias-new-rulers-face-challenges-in-de-weaponizing-supply-chains-246118>

Wana (5 January 2025), Ex-Syrian Media Chief Rwveals New Detalis on Damascus Fall, <https://wanaen.com/ex-syrian-media-chief-reveals-new-details-on-damascus-fall/>

Zisser, Eyal. (2018). Why Has Bashar Won the War in Syria?. Strategic Assessment, 21(2), 65. https://www.academia.edu/37144101/Why_Has_Bashar_Won_the_War_in_Syria

s ubrr, aa rnnn, & oo ussa, mmm... ss hh... (2018, Ju-e). rr bb sprnng ss a bckground of civil war in Syria. In International Conference Knowledge-Based Organization (Vol. 24, No. 1, pp. 245-251). <https://intapi.sciendo.com/pdf/10.1515/kbo-2018-0038>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی